

УДК 94(477.52/.6)«1947-1949»:338.43:001.89

БЕРЕСТЕНЬ Юрій,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та теорії держави й права
Університету митної справи та фінансів
(м. Дніпро, Україна)

beresten@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0396-1577>

СУХОМЛИН Олександр,

кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри історії та теорії держави й права
Університету митної справи та фінансів
(м. Дніпро, Україна)

O.d.sukhomlyn@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0864-8560>

**СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА НАУКОВО-ДОСЛІДНА Й ОСВІТНЯ
ГАЛУЗІ ПРИДНІПРОВ'Я ТА ПОЛІТИЧНА КАМПАНІЯ БОРОТЬБИ
З ГЕНЕТИКОЮ (1947-1949 рр.)**

У статті висвітлені обставити та перебіг драматичних подій політико-адміністративного тиску й нищівного розгрому радянськими партійними органами наукових осередків вивчення актуальних проблем генетики в науково-дослідницьких та вищих навчальних закладах Придніпровського регіону в 1947-1949 рр., що були детерміновані складними процесами повоєнного економічного відновлення сільськогосподарської галузі країни та Дніпропетровської області, які супроводжувалися жорсткою імплементацією з боку керівних партійних органів радянської влади екстерналістської моделі організації практичної діяльності наукових осередків у дослідницьке поле тогочасної науки.

Встановлено, що одним з головних об'єктів політико-адміністративного тиску влади в Придніпровському регіоні був Дніпропетровський сільськогосподарський інститут, Український інститут зернового господарства, науково-педагогічні працівники якого здійснювали наукову та викладацьку діяльність в контексті загальносвітових здобутків тогочасної генетики, племінної справи, селекції.

На підставі детального аналізу джерельної бази реконструйовано процес адміністративного переслідування і цькування вчених-генетиків, досліджені головні етапи розгортання ідеологічної та громадсько-політичної кампанії партійних органів влади, спрямованої проти спеціалістів з племінної справи, селекції, що мали місце в 1947-1949 рр.

Доведено, що процес демонтажу партійними органами наукових осередків з дослідження генетики розпочався у 1947 р., що було показовою реакцією політичного керівництва країни на складнощі повоєнної відбудови сільськогосподарської галузі. Впродовж осені 1948 р. організовано серію відкритих нарад, за результатами яких були проведені масштабні кадрові ротації, що супроводжувалися звільненнями науковців, переведеннями на господарчу роботу.

Ключові слова: лисенківщина, генетика, мічурінська агробіологія, переслідування, політичні репресії, цькування, ідеологічна кампанія.

AGRICULTURAL RESEARCH AND EDUCATIONAL INDUSTRY OF THE DNIPRO REGION AND THE POLITICAL CAMPAIGN TO FIGHT AGAINST GENETICS (1947-1949)

The article highlights the circumstances and course of the dramatic events of political and administrative pressure and the crushing defeat by the Soviet party bodies of scientific centers studying topical problems of genetics in scientific research and higher educational institutions of the Dnieper region in 1947-1949, which were determined by the complex processes of post-war economic recovery of the agricultural sector of the country and the Dnipropetrovsk region, which were accompanied by the strict implementation by the leading party bodies of the Soviet government of the externalist model of organizing the practical activities of scientific centers in the research field of contemporary science. It has been established that one of the main objects of political and administrative pressure from the authorities in the Dnieper region was the Dnipropetrovsk Agricultural Institute, the Ukrainian Institute of Grain Economy, whose scientific and pedagogical workers carried out scientific and teaching activities in the context of the global achievements of that time in genetics, breeding, and selection. Based on a detailed analysis of the source database, the process of administrative persecution and harassment of genetic scientists has been reconstructed in detail, and the main stages of the deployment of the ideological and socio-political campaign of party authorities directed against specialists in breeding and selection, which took place in 1947-1949, have been studied in detail. It has been proven that the process of dismantling scientific centers for genetics research by party authorities began in 1947, which was a natural reaction of the country's political leadership to the difficulties of the post-war reconstruction of the agricultural industry. During the fall of 1948, a series of open

meetings were held, as a result of which large-scale personnel rotations were carried out, accompanied by the dismissal of scientists, transfer to farm work, etc.

Keywords: *Lysinkovism, genetics, Michurin agrobiology, persecution, political repression, harassment, ideological campaign.*

Постановка проблеми. Друга половина 40-х рр. була одним із найскладніших періодів розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва та аграрної науки у ХХ ст., позначеному масштабними викликами повоєнної відбудови економічної системи країни.

Про перипетії історії розвитку вітчизняної генетики наприкінці 1940-х рр. написано чимало ґрунтовних наукових розвідок, фахових монографій та розлогіх статей, в яких докладно висвітлюються етапи її занепаду, зумовлені потужним політичним тиском радянської окупаційної влади, яка прагнула інституційно імплементувати в освітній та дослідницький простір екстерналістську модель організації науки, яка за її задумом повинна була гарантовано сприяти експонентному збільшенню продуктивності сільськогосподарського виробництва. Де-факто вітчизняна біологічна та сільськогосподарська науки в даний період стали заручниками нездійснених прагнень, нереалістичних планів та очікувань партійних очільників держави щодо швидкого відновлення сільського господарства країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розлогий виклад загальної історії розгрому окупаційним керівництвом СРСР центральних та республіканських наукових центрів з вивчення проблем генетики змістовно викладений у розвідках вітчизняних дослідників В. Кунаха, Е. Левицького, М. Сидорович, Є. Сидорович, О. Лановенко, О. Романець, В. Норченко, В. Торяник, В. Пішак, Ю. Бажора [10; 12; 49; 11; 46; 18; 52; 39]. В даних працях та публікаціях детально описані та змістовно проаналізовані причини й хід тотального нищення центральних республіканських науково-дослідницьких осередків і навчальних закладів, де провадилися дослідження в галузі генетики.

Варто відзначити ту обставину, що дослідниками досить ретельно відтворена загальна картина погрому наукових шкіл генетики у провідних академічних науково-дослідних установах та вишах України, проте мало присвячено уваги аналогічним процесам на регіональному рівні, зокрема в Придніпровському регіоні.

Мета дослідження полягає в реконструкції загального перебігу подій 1947-1949 рр., пов'язаних з ліквідацією науково-дослідних та освітянських осередків Придніпров'я, в яких здійснювалися прикладні наукові дослідження актуальних проблем генетики.

Використано загальнонаукові та спеціальні **методи дослідження**: аналіз та синтез, системно-структурний, хронологічно-проблемний, ретроспективний, які дозволяють здійснити детальну реконструкцію політико-соціальних процесів, пов'язаних з переслідуваннями вчених-генетиків, цілеспрямованим демонтажем наукових шкіл, дослідницьких установ, усуненням генетики як базової навчальної дисципліни з освітнього процесу вищих навчальних закладів.

Джерельну базу дослідження склали архівні матеріали Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, публікації та повідомлення регіональної періодичної преси зазначеного періоду.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо ту обставину, що 1947 р. був ювілейним роком 30-літнього панування її більшовицької партії в СРСР. Для політичних очільників країни ювілейна річниця стала часом підведення підсумків, періодом визначення нових перспективних планів щодо подальшого соціально-економічного розвитку та розбудови сільського господарства країни. За радянською традицією відзначення ювілею супроводжувалося гучною пропагандистською кампанією, яка в громадському просторі країни глорифікувала здобутки комуністичного режиму, збудованої ним

соціалістичної моделі політичної та господарської системи, які повинні були унаочнювати «торжество» ідей марксистсько-ленінського вчення.

Проте наявні труднощі й реалії повоєнного відновлення сільськогосподарської галузі зводили нанівець змальовану пропагандистською машиною масштабну картину «переможних» успіхів відбудови, що в кінцевому підсумку завдало потужного удару іміджу радянському політичному режиму в середині країни. Прагнучи виправити кризову ситуацію в сільськогосподарському виробництві, сталінське керівництво відповіло на поточні виклики репресивними заходами – жорстким посиленням адміністративного тиску, політичними переслідуваннями, кадровими чистками, ставлячи перед вченими авантюристичне за своєю суттю завдання – у стислі терміни досягнути довоєнного рівня виробництва сільськогосподарської продукції.

Більша частина пріоритетних завдань відновлення сільського господарства була змістовно окреслена в Постанові лютого Пленуму ЦК ВКП(б), ухваленій за доповіддю члена ЦК ВКП(б), заступника голови Ради міністрів СРСР А. Андрєєва «Про заходи підйому сільського господарства в післявоєнний період» та Постановою березневого Пленуму ЦК ВКП(б). Перед партійними органами, сільськогосподарськими підприємствами, освітніми установами були поставлені конкретні плани з розбудови сільського господарства. Зокрема, в них йшлося про стрімке відновлення впродовж 3-х років довоєнного рівня виробництва зерна, поголів'я свиней з одночасним підвищенням продуктивності худоби по виходу м'яса, молока, вовни й отримання приплоду молодняку [9, с. 3].

Амбітна програма швидкого досягнення довоєнного рівня сільськогосподарського виробництва вимагала надзвичайної мобілізації людських та матеріальних ресурсів, інтенсивного впровадження у життя

передових досягнень вітчизняної та світової сільськогосподарської науки, концентрації наукового потенціалу навколо вирішення вузлових проблем галузі, що в тих умовах з огляду на наявні проблеми виглядало мало реалістичним та нездійсненним.

Особливе місце у програмі розвитку сільськогосподарського виробництва повоєнної доби посідали питання вдосконалення форм та методів селекційно-племінної роботи, підвищення продуктивності порід сільськогосподарських тварин, виведення нових скороспілих порід, оптимізації системи годівлі, яка повинна була базуватися на науково обґрунтованих харчових раціонах [9, с. 3]. Варто відзначити, що вже на рівні постановки практичних завдань програма нагадувала здебільшого декларацію про наміри, ніж реальний проєкт поетапного відновлення виробничого потенціалу аграрної галузі, який не враховував та відверто ігнорував поточні економічні труднощі, спричинені війною. Між планами та дійсністю існували великі розбіжності.

Значною перешкодою для реалізації окреслених радянською владою завдань у царині подальшого розвитку сільськогосподарської галузі був кризовий стан аграрного виробництва, зумовлений гострим дефіцитом матеріальних та людських ресурсів, детермінований руйнівними економічними наслідками війни: демографічними втратами чоловічого населення, військовою мобілізацією, повоєнним голодом 1946-1947 рр., значними розмірами натуральних податків, які знекровлювали селянські присадибні господарства, посилюючи процеси їх господарської дезінтеграції.

Сільське господарство Дніпропетровської області даної доби характеризувалося слабкістю матеріально-технічної бази, сталим дефіцитом механізованих засобів праці, низьким рівнем розвитку виробничої інфраструктури, значна частина якої була вщент зруйнована війною та перебувала у процесі повільного відновлення.

Нова політична кампанія, ініційована партійним керівництвом країни, була своєрідним продовженням політики військового часу на селі, що супроводжувалася масовими кадровими ротаціями, чистками, репресіями за політичними мотивами, які ставили за мету зміцнення трудової дисципліни, підвищення персональної відповідальності працівників за результати роботи в різних галузях сільськогосподарського виробництва, включаючи й аграрну науку.

Посилення репресивного курсу партійних органів варто розглядати як нервову реакцію влади на масштабний голод 1946-1947 рр., який через політико-господарські прорахунки та несприятливі природно-кліматичні умови завдав потужного удару по виробництву сільськогосподарської продукції, знелюдивши українське село масштабним лихом. Головні причини голоду крилися у авантюрицькій політиці партійного керівництва країни щодо встановлення загальних обсягів заготівлі хлібу, які не відповідали об'єктивним можливостям ресурсної бази аграрної галузі України через неврожай, зумовлений посухою. Таке ставлення до українського населення яскраво увиразнювало окупаційний характер радянського режиму, орієнтованого на використання матеріальних та людських ресурсів країни для реалізації своїх геополітичних інтересів, які не мали нічого спільного з інтересами пересічних мешканців українських теренів даної доби.

Центральні органи влади за старою адміністративною практикою намагалися списати прорахунки та очевидний провал своєї господарської політики на селі на низьку компетентність місцевого керівництва, його неспроможність у стислі терміни налагодити ефективне виробництво сільськогосподарської продукції, нехлюйство, слабкість організації проведення ідеологічної роботи серед працівників ланів.

Пленум ЦК ВКП(б) у березні 1947 р. визнав доцільним відрядити з відомств, установ, навчальних закладів частину сільськогосподарських спеціалістів на агрономічні ділянки, МТС, до великих колгоспів для надання практичної допомоги [6, с. 1-4]. Даний адміністративний крок у непрямий спосіб підтверджував незадовільний стан справ у сільському господарстві. Масове залучення фахівців та експертів з агрономії до практичної діяльності в колективних господарствах повинно було виправити ситуацію, окресливши новий етап відновлення сільськогосподарської галузі. Ставка в черговий раз була зроблена на надзвичайну напругу людських сил, посилення ідеологічної роботи та боротьбу за «колективну свідомість».

Вже у квітні 1947 р. партійне керівництво Дніпропетровської області ініціювало початок добровільної масової мобілізації партійних активістів для відправки на виробництво – в колгоспи та радгоспи Придніпровського регіону.

Оскільки добровільна мобілізація фахівців відбувалась досить мляво, місцеві партійні органи для вирішення проблеми кадрового забезпечення сільського господарства компетентними спеціалістами, розпочало примусову трудову мобілізацію, беручи до уваги неефективність інших важелів впливу на ситуацію. Зокрема, у відповідності до наказу за № 41 по Дніпропетровському сільськогосподарському інституті (далі ДСГІ) (нині Дніпровський державний аграрно-економічний університет) від 18 квітня 1947 р. у розпорядження обласного управління сільського господарства був відряджений старший викладач кафедри організації соціалістичних сільськогосподарських підприємств К. Т. Безверхий [23, арк. 12].

Зусилля партійних функціонерів були спрямовані на посилення ідеологічної роботи на місцях. Партійні очільники розпочали форсований наступ, у першу чергу, на заклади вищої сільськогосподарської освіти та ті освітні підрозділи в них, які відповідали за поточний стан ідеологічної роботи –

кафедри марксизму-ленінізму. Зокрема, відділ агітації та пропаганди Дніпропетровського міському КП(б)У в квітні 1947 р. виступив з ініціативою комплексної перевірки діяльності кафедри марксизму-ленінізму Дніпропетровського сільськогосподарського інституту щодо організації і проведення навчального процесу, виховної та ідеологічної роботи [14, с. 2]. У результаті позапланової перевірки партійні очільники виявили низку недоліків в діяльності навчального підрозділу. Зокрема, в методичному кабінеті при кафедрі були відсутні довідникові матеріали з питань теорії та методики викладання історії більшовицької партії й марксизму-ленінізму. Партійні чиновники відзначили ту обставину, що адміністрацією навчального закладу не було приділено належної уваги комплектації читальних залів необхідною кількістю меблів, що в цілому негативно позначилося на самостійній підготовці студентів з ідеологічних дисциплін, які викладалися у виші [14, с. 2].

Партійним керівництвом міста були вжиті заходи щодо посилення ідеологічно-виховної роботи серед професорсько-викладацького складу, студентського загалу й технічного персоналу вишу. Навесні 1947 р. у виші було розпочато масштабну ідеологічну кампанію, мета якої полягала в глорифікації «мічуринської агробіології» як передової сільськогосподарської науки, що ґрунтувалась на емпіричних підходах народних селекціонерів. Викладачами кафедри марксизму-ленінізму ДСГІ були організовані в академічних групах студентів лекції, семінарські заняття, присвячені актуальним питанням розвитку «мічуринської агробіології» в контексті поточних політичних завдань відновлення сільськогосподарської галузі регіону. На базі навчального підрозділу проведено низку спеціальних семінарів з вивчення марксистсько-ленінської теорії молодими викладачами й асистентами, які розпочали свою викладацьку кар'єру. Вчені вузу були залучені Жовтневим райкомом партії КП(б)У в м. Дніпропетровську (нині м. Дніпро) в якості консультантів з питань

організації партійної освіти на місцях, які постулювали догми «передової» школи академіка Лисенка [34, арк. 21].

Ідеологічна кампанія спричинила масову перевірку професорсько-викладацького складу на предмет відповідності навчальних курсів новим вимогам часу, сучасним досягненням радянського природознавства та науки. Під хвилю внутрішніх перевірок підпали й представники професорсько-викладацького складу Дніпропетровського сільськогосподарського інституту. В 1947 р. науково-педагогічними співробітниками ДСГІ було проведено 22 відкриті лекції з тематики, пов'язаної з актуальними проблемами теорії та практики сільськогосподарського виробництва, які були застенографовані. Проте, тільки 6 з них були обговорені на засіданнях кафедри та факультету [24, арк. 181].

У вузі набули значного розмаху кадрові ротації. Зокрема, 25 жовтня 1947 р. на посаду декана зоотехнічного факультету ДСГІ був призначений К. В. Калініченко – кандидат біологічних наук, в. о. доцента, колишній заступник завідуючого сільськогосподарського відділу Дніпропетровського обкому партії, який з січня 1947 р. почав працювати в сільськогосподарському інституті [26]. В 1947 р. К. В. Калініченко був обраний на посаду члена бюро парткому і згодом став заступником секретаря партійної організації вузу [26, арк. 40].

Кадрове призначення номенклатурного працівника обласного партійного апарату викликало цілу хвилю обурення серед представників професорсько-викладацького складу факультету, які вважали його помилковим, беручи до уваги відсутність в очільника факультету тривалого стажу педагогічної роботи й розлого наукового доробку. Зокрема, у послужному науковому списку «новоспеченого» декана в наявності було всього 3 наукових роботи за фахом та декілька місяців викладацької діяльності! Зрозуміло, що такі «високі» здобутки

фахівця викликали цілком закономірну негативну реакцію професорсько-викладацького колективу факультету.

Цілком очевидно, що кадрові призначення К. В. Калініченка лобіювалися з боку обкому партії, який через свого співробітника намагався шляхом організації системного тиску на професорсько-викладацький склад інституту з середини отримати відчутні результати щодо якості викладання профільних дисциплін у контексті постулатів мічуринської агробіології, що повинно було позначитись на продуктивності сільськогосподарського виробництва особливо в галузі тваринництва. Призначенець розпочав систематичне переслідування науково-педагогічних працівників зоотехнічного факультету ДСГІ, які викладали генетику, племінну справу, звинувачуючи їх в «груб'язних» помилках, ухилах.

Одночасно на посаду директора Дніпропетровського сільськогосподарського інституту було призначено колишнього офіцера Червоної армії, кандидата технічних наук, доцента О. Лисенко, який розпочав активну роботу в царині зміцнення трудової дисципліни, змістовного розгортання та посилення ідеологічної роботи, проведення кадрових ротацій та чисток.

У березні 1948 р. відбулися зміни у складі агрономічного факультету – провідного навчального підрозділу ДСГІ. Так, наказом за № 288 від 25 березня 1948 р. на посаду декана агрономічного факультету був затверджений доктор біологічних наук, професор Д. Г. Кальянов [27, арк. 11].

Ротації в ДСГІ мали на меті сприяти зміцненню кадрового потенціалу, посиленню виконавчої дисципліни, «поліпшенню» навчальної та наукової діяльності освітньої установи у відповідності до поточних завдань внутрішньої політики комуністичної партії в галузі сільськогосподарського виробництва.

При аналізі документальної бази, що відклалася в архіві Дніпровського державного аграрно-економічного університету (колишній ДСГІ), звертає на себе увагу той факт, що 1948 р. став періодом масових звільнень співробітників інституту під надуманими приводами. Впадає в око та обставина, що більша частина звільнених або перебувала на тимчасово окупованій території, або була депортована окупаційною владою на роботу до Німеччини. Так, зокрема, в 1948 р. звільнилася «за власним бажанням» К. П. Лаушкіна, яку німці примусово депортували в 1942 р. до Німеччини [32, арк. 1-11]. З посади асистента кафедри хімії була звільнена Н. П. Кукобу, яку під час окупації німцями було примусово переселено з міста у с. Марієнфельд Синельниківського району Дніпропетровської області [31, арк. 5]. В даний період був звільнений з роботи О. Г. Колісніченко, який з липня 1941 по вересень 1944 рр. працював формувальником на металургійному заводі в м. Хаген (Ельзас-Лотарінгія, Німеччина) [30, арк. 5]. Аналогічна доля спіткала старшого лаборанта воєнної кафедри ДСГІ Г. З. Худяка, який 28 травня 1942 р. під час Харківської операції був поранений і потрапив до німецького полону [35, арк. 1-17]. З посади в. о. завідуючої кафедри іноземних мов була усунена Л. П. Цибакіна, випускниця Маріїнської гімназії міста Катеринослава, філологічного факультету Сорбоннського університету (м. Париж, Франція), Триніті коледжу (Великобританія) [36, арк. 28]. Підставою для звільнення стало звинувачення колишньої випускниці Сорбонни в тому, що вона «не відповідає високим освітнім вимогам, які висуваються до викладача радянського вишу» [36, арк. 28].

Як правило, партійними органами до уваги не бралися колишні заслуги, наявність загиблих на фронтах війни родичів та членів родин. Партійні функціонери взяли курс на тотальну чистку вищих навчальних закладів від осіб, яких радянська влада розглядала в політичному відношенні як

неблагодійних та потенційно нелояльних. Вакантні посади заміщувалися перевіреними науковими кадрами, чия лояльність до радянського політичного режиму не викликала жодних сумнівів та підстав. Початок кадрових пертурбацій збігся у часі з відомою серпневою сесією ВАСХНІЛ 1948 р., що дає підстави стверджувати про інспірований характер політичної кампанії, спрямованої проти генетиків сталінським керівництвом країни.

Серпнева сесія ВАСХНІЛ 1948 р., на якій головною мішенню нищівної критики стали провідні генетики СРСР, створила передумови для розгортання ідеологічної кампанії переслідування науковців на периферії, зокрема в Дніпропетровській області. Вже 13 серпня 1948 р. газета «Зоря» – орган Дніпропетровського обкому та міському КП(б) У вийшла з передовицею під назвою «Вище прапор передової мічуринської біологічної науки», в якій пролунали заклики до посилення боротьби з «буржуазними ухилами» у вигляді академічної генетики й містилися категоричні вимоги до кардинальної реорганізації системи викладання біології в закладах середньої та вищої освіти [4, с. 1].

Одночасно в Києві оперативно була проведена нарада керівних працівників вузів, де жваво обговорювалися питання поліпшення викладання та політвиховної роботи зі студентським загалом [45, с. 1]. Дані події детермінували старт кампанії боротьби з науковими школами генетики та їх окремими представниками на місцях.

Своєрідним початком масштабної партійної кампанії, скерованої проти генетиків в Україні у вищих навчальних закладах стало показове звільнення з посади ректора Харківського університету ім. О. М. Горького доктора біологічних наук, професора І. М. Буланкіна [8, с. 809]. Колишнього очільника вишу звинувачували в тому, що в університеті за часів його керівництва

працювала група біологів морганістів-менделістів на чолі з завідуючим кафедрою дарвінізму та генетики професором І. М. Поляковим [8, с. 809].

Зрозуміло, що даний процес став своєрідним сигналом для посилення кампанії переслідувань науковців-генетиків та біологів у більшості науково-дослідних установ та академічних закладів вищої освіти УРСР, своєрідною точкою відліку масштабних чисток та кадрових ротацій.

Вже 19 серпня 1948 р. в газеті «Зоря» була опублікована стаття першого секретаря Дніпропетровського обкому КП(б)У Л. Брежнєва, в якій в завуальованій формі визнавалися проблеми в сільськогосподарському виробництві в попередній період, висувалися вимоги до зміцнення трудової дисципліни в колективних господарствах, виконання в повному обсязі накреслених партією планів здачі хлібу державі, зверталась увага на доцільність проведення кадрових ротацій та організацію системної боротьби за провадження у життя здобутків мічуринської агробіології [3, с. 2].

Нові реалії суспільно-політичної ситуації зумовили цілу хвилю адміністративних та партійних заходів у Дніпропетровському сільськогосподарському інституті. В авральному режимі дирекція інституту провела серію зборів трудового колективу, факультетів, засідань вченої ради, на яких не тільки обговорювалася поточна ситуація, що склалась у царині дослідження актуальних проблем біологічних наук та генетики зокрема, але й давалася змістовна оцінка науково-педагогічного доробку тих науковців, чії дослідження базувалися на загальносвітових теоретичних наукових підходах та практиках загальної генетики. Такі науковці піддавалися партійним керівництвом гострому політичному ostracizmu й відвертому цькуванню, демонструючи безкомпромісний характер боротьби. Зокрема, з посади заступника директора з навчальної та науково-дослідної роботи був усунутий видатний спеціаліст-ентомолог Е. В. Клоков, який під тиском нав'язаної

партійними органами наукової кон'юнктури змушений був зосередити свою діяльність на проблемах впровадження до освітнього процесу примарних «здобутків передового вчення Мічуріна-Лисенко», вносячи чисельні зміни та корективи в плани навчальної та науково-дослідної роботи, змінюючи тематичне наповнення базових курсів [29, арк. 3, 7].

Адміністрації навчального закладу вдалося захистити вченого від голослівних звинувачень у симпатіях до вчення вейсманізму-морганізму. «В своїй науковій та своїй педагогічній діяльності т. Клоков ніколи не проявляв себе прибічником вейсманізму-морганізму, в жодному вигляді не пропагував їх вчення та є прибічником ідей Мічуріна-Лисенко та їх методів роботи», – резюмував у характеристиці на відомого ентомолога очільник навчального закладу [29, арк. 3].

На підставі наказу директора ДСГІ Лисенка за № 166 від 19 серпня 1948 р. на посаду завідуючого кафедрою зоотехніки був призначений кандидат сільськогосподарських наук, доцент К. Б. Свечін, який до цього обіймав посаду завідуючого кафедрою зоотехніки Башкірського сільськогосподарського інституту [33]. Підставою для нових кадрових змін стало службове розпорядження Головного управління зооветеринарних вузів СРСР від 16 липня 1948 р. за №36-15-08/62 [33, арк. 7]. Кандидатура К. Б. Свечіна була своєрідною альтернативою кандидатури колишнього завідуючого кафедри зоотехніки Х. І. Класена, який був звинувачений партійними органами в пропаганді вчення Вейсмана-Моргана, колаборацією з німецькою окупаційною владою під час Другої світової війни [2, с. 146]. Новопризначений завідувач кафедрою виступив у ролі головного апологета вчення Мічуріна-Лисенка, сфокусувавши свою діяльність на переробці тематичного наповнення всіх навчальних курсів, які викладалися на кафедрі відповідно до нової доктрини «мічурінської агробіології» та рішень серпневого пленуму ВАСГНІЛ [33, арк.

7]. Крім того, на К. Б. Свечіна було покладено завдання з викладання циклу лекцій з тваринництва для представників партгоспактиву Дніпропетровської області УРСР. В 1948-1949 рр. вчений за дорученням ЦК КП(б)У та Дніпропетровського обкому КП(б)У виїздив до західних областей України [33, арк. 12].

Зазначимо, що часто керівництво профільних академічних та науково-дослідних установ не мало прямого впливу на процеси, пов'язані з кадровими змінами та ротаціями, оскільки всі призначення здійснювалися безпосередньо на підставі розпоряджень московських функціонерів всесоюзного галузевого міністерства. Як правило, очільники вишів були лише інструментом реалізації партійного курсу та не мали належних важелів впливу на кадрову політику в закладах освіти, яка проводилася міністерством згори за допомоги власних призначенців і висуванців. Зокрема, на підставі наказу по Головному управлінню зооветеринарних вузів Міністерства вищої освіти СРСР 30 серпня 1948 р. на посаді завідуючого кафедрою годівлі сільськогосподарських тварин Дніпропетровського сільськогосподарського інституту був затверджений кандидат сільськогосподарських наук, доцент М. К. Вовк [24, арк. 118]. Прикметно, що атестаційна комісія, яка функціонувала при Головному управлінні зооветеринарних вузів у Москві, для своїх призначенців у спеціальних інструкціях чітко сформулювала низку пріоритетних завдань, які вони мали послідовно втілювати у життя під час організації навчальної та науково-дослідної роботи у вузі.

Зокрема, в наданих М. К. Вовку інструкціях йшлося про посилення ідейно-політичного виховання професорсько-викладацького складу та студентства сільськогосподарського інституту, надання невідкладної консультативної допомоги обласним організаціям та колгоспам у виконанні плану з полезахисного лісорозведення, запровадження багатопільних

сівооборотів, збільшення поголів'я великої рогатої худоби відповідно до розпоряджень ЦК ВКП(б) від 20 вересня 1948 р. [24, арк. 181].

Особливу увагу було звернено на проблему комплектації професорсько-викладацького штату кваліфікованими та ідеологічно підготовленими науково-педагогічними працівниками і прискорення виконання дослідницьких тем кандидатських та докторських робіт з пріоритетної тематики.

Проте останнє завдання, як продемонстрували подальші події, виявилось вкрай складно втілити у життя, оскільки кампанія боротьби з так званими буржуазними ухилами цілком несподівано для влади принесла зворотні результати. В умовах набираючої оберті політичної вакханалії, спрямованої проти генетики, науковці, намагаючись уникнути звинувачень в ідеологічних помилках та викривленнях, змушені були тимчасово призупинити підготовку до захисту своїх дослідницьких праць, зайнявши вичікувальну позицію, яка гарантувала їм збереження соціального статусу та робочого місця. Така практика «тихого саботажу» давала можливість зорієнтуватися в поточній обстановці, врахувати у своїх дослідженнях кон'юнктурний політичний момент, що убезпечувало дослідників від переслідувань адміністрації навчального закладу [24, арк. 181].

Московське керівництво вимагало від своїх резидентів на місцях тотальної перевірки змісту лекційних курсів з усіх дисциплін, що викладалися на профільних факультетах з метою загального «поліпшення» їх ідейно-теоретичного рівня з урахуванням поточних тенденцій розвитку біологічної науки, політики партій в освітній та науковій сферах.

Тим часом у місцевій пресі була розгорнута потужна ідеологічна кампанія, яка ставила за мету глорифікацію практичних здобутків діяльності передовиків сільського господарства, що ґрунтувалися на практичному досвіді мічуринської агробіології, імплементації їх результатів у наукові дослідження

та практику сільськогосподарського виробництва [51, с. 2]. Паралельно, наприкінці серпня 1948 р., у пресі на різні лади возвеличували переможність радянського творчого дарвінізму, що знайшов утілення у формі передової аграрної науки – мічуринській агробіології [38, с. 2].

З метою унаочнення здобутків передовиків аграрного виробництва Придніпров'я обласним управлінням сільського господарства 25 серпня 1948 р. була урочисто відкрита обласна Мічуринська виставка майстрів високих врожаїв баштанних та плодовоовочевих культур [19, с. 2], що повинна була продемонструвати на конкретних прикладах діяльності народних селекціонерів громадськості області успішність та результативність мічуринської агробіології, правильність обраної стратегії наукової пошуку, що ґрунтувався на практиці мічуринців, ігноруючи здобутки генетики.

За ініціативи республіканського партійного керівництва в м. Києві була проведена республіканська нарада з питань партійної пропаганди, на якій обговорювалися шляхи посилення ідеологічної роботи в первинних партійних осередках, проблеми змістовного розширення кількості слухачів партійних шкіл, організації діяльності партійних гуртків тощо [44, с. 2].

Вже 1-3 вересня 1948 р. у Києві була проведена 3-денна республіканська нарада працівників біологічних, сільськогосподарських, медичних, наукових і навчальних закладів України, де йшлося про результати серпневої сесії ВАСХНІЛ, впровадження практичних здобутків мічуринської агробіології. Під час наради було викрито «реакційну сутність менделізму-морганізму та піддано різкій критиці його українських прихильників» [16, с. 2]. З доповіддю на нараді виступив академік М. О. Ольшанський, який безапеляційно піддав остракізму теоретичну та практичну діяльність провідних наукових центрів з дослідження проблем генетики та їх очільників – М. Гришка, М. Кулешова, А. Сапегіна, І. Шмальгаузна та інших [22, с. 3].

Відомий академік жорстко розкритикував викладання академічних курсів «Генетичні основи селекції тварин», складені доцентами біологічного факультету Київського університету П. Хроновським та Л. Токарем. Останні були звинувачені доповідачем у пропаганді теоретичних постулатів «вейсманівської лженауки». Аналогічні закиди були висловлені М. О. Ольшанським щодо викладання відповідних курсів в Одеському сільськогосподарському інституті [22, с. 4].

В резолюції учасники наради наголосили на доцільності надання допомоги «науковим працівникам, які щиро прагнуть звільнитися від формально-генетичного вантажу і піти мічурінським шляхом». У документі містився й заклик до викриття «всіх тих, хто продовжуватиме відстоювати ненаукове, хибне безплідне реакційне вчення Вейсмана-Менделя й Моргана як би вони не маскувались» [43, с. 1]. Дані положення резолюції республіканської наради сприяли посиленню демонтажу наукових установ, де досліджувалася генетика, активізували процес публічного переслідування вчених-генетиків.

На Дніпропетровщині кампанія боротьби з «буржуазною формальною генетикою» у вересні–жовтні 1948 р. досягла кульмінації, супроводжуючись проведенням серії обласних нарад, а в навчальних закладах, науково-дослідних установах області чисельних зборів партійних організацій, трудових колективів, на яких відбувалося цькування провідних учених-генетиків, які проводили свої дослідження в царині генетики, племінної справи, селекції.

Беручи до уваги результати обговорення на республіканській нараді проблем розвитку сільськогосподарської науки та викладання біології в закладах середньої освіти та вищих навчальних закладах Дніпропетровським обкомом КП(б)У було ухвалено рішення щодо організації спеціального освітнього семінару для викладачів біології. Керівниками нового освітнього

проєкту призначено відомих у регіоні вчених-біологів: професорів Мельникова, Бельгарда, Бро та ін. [48, с. 3].

Навчальний семінар функціонував упродовж вересня–жовтня 1948 р., охопивши всіх викладачів біології вищих та середніх навчальних закладів міста. Завдання діяльності освітніх семінарів були досить чітко та змістовно викладені професором О. Л. Бельгардом, завідувачем кафедрою геоботаніки Дніпропетровського державного університету, в його статті «Поліпшити викладання біологічних наук в середній школі», де вченим була накреслена масштабна програма поліпшення викладання біології шляхом наближення теорії до практичної діяльності, вдосконалення змісту підручників з біології у контексті пропаганди досягнень мічуринської агробіології, змістовного розширення лабораторної роботи та експериментальної діяльності школярів на базі кабінетів біології, шкільних оранжерей, теплиць, організації юнатських гуртків, практичного використання досвіду передових шкіл області та станцій юних натуралістів [1, с. 3].

Просвітницькі семінари, присвячені висвітленню актуальних питань пропаганди мічуринської агробіології в даний період, були створені у більшості сільських районах Дніпропетровської області. Здебільшого на них лунала гучна критика вейсманіського вчення про випадковість та мінливість та глорифікувались теоретичні постулати мічуринської агробіології, що не мали нічого спільного з наукою [41, с. 3].

У вересні 1948 р. упродовж 2 днів були проведені партійні збори в Українському науково-дослідному інституті зернового господарства (нині Інститут зернових культур НААН України), де у фокусі уваги знаходились питання боротьби за «передову мічуринську агробіологію». Зокрема, з боку партійної організації установи були зроблені закиди вченим Юхно та професору Д. Г. Кальянову щодо того, що вони ставили під сумнів

ефективність літніх посівів люцерни, що суперечило вченню Т. Д. Лисенка. У 1941 р. Д. Г. Кальянов і Юхно у працях «скептично оцінювали доцільність проведення липневих посівів люцерни, які вважали занадто ризикованими та не надійними» [17, с. 2].

11-13 жовтня 1948 р. у приміщенні театру ім. Т. Г. Шевченка відбулась обласна нарада працівників біологічних, сільськогосподарських і медичних наук за участю практиків-мічурінців, яка була скликана за ініціативи Дніпропетровського обкому КП(б)У та виконкомом обласної Ради депутатів трудящих [21, с. 1]. Головна мета даного заходу полягала у ствердженні практичних завдань мічурінської агробіології, яка була презентована вченням Т. Д. Лисенка, та у викритті тих представників біологічних, сільськогосподарських та медичних наук, які обстоювали позиції «формальної генетики», що була презентована науковим доробком Вейсмана, Менделя і Моргана. Де-факто йшлося про організацію публічного погрому наукових кадрів та шкіл Придніпровського регіону, які займалися дослідженнями в галузі генетики, селекції, племінної справи. На нараді з доповіддю виступив академік П. А. Власюк, який гостро розкритикував організацію наукової роботи в галузі біології та викладання у Дніпропетровському сільськогосподарському інституті. У виступі він відзначив наявність грубих помилок у наукових поглядах професора Кальянова щодо питання про доцільність організації літніх посівів люцерни [20, с. 2].

Від ДСГІ в обговоренні виступу академіка П. А. Власюка взяв участь заступник директора з навчальної та наукової роботи, доцент М. К. Вовк, який ознайомив присутніх з поточним станом справ щодо викладання біологічних дисциплін в інституті, а також визнав низку недоліків в організації навчального процесу та науково-дослідної роботи, пов'язаних з наявністю серед представників професорсько-викладацького складу вузу прибічників

«реакційного» вчення Моргана-Менделя. М. К. Вовк, зокрема, відзначив: «Професор Салтиковський в своїх лекціях вихваляв неіснуючі заслуги Менделя і Моргана в біології, схилився перед буржуазною розтлінною наукою, в неприкритій формі протаскував морганізм. Доцент Селех студентам зоотехнічного факультету читав курс морганівської генетики і лише мимохідь викладав вчення Мічуріна-Лисенко. В своїй дослідницькій роботі доцент Классен зайняв явно антимічурінську позицію, допускав відрив племінної роботи від умов годівлі та утримання худоби. На кафедрах ботаніки, зоології та інших недостатньо пропагувалося передове мічурінське вчення... вчена рада засудила помилки в роботі окремих співробітників, опрацювала і затвердила нову тематику науково-дослідних робіт. Докорінно перероблені навчальні плани. Серед викладачів і студентів організовано глибоке вивчення матеріалів серпневої сесії ВАСХНІЛ» [20, с. 2].

Загальна ситуація ускладнювалася тією обставиною, що критика провідних науковців ДСГІ лунала з боку представників академічної науки, які мали високий авторитет серед наукового загалу, практиків сільськогосподарського виробництва, керівників сільськогосподарських підприємств.

У виступі директора Українського інституту зернового господарства (нині Інститут зернових культур НААН України, м.Дніпро), кандидата сільськогосподарських наук А. І. Задонцева був відзначений той факт, що «колишній науковий співробітник Кальянов (нині професор сільськогосподарського інституту) і старший науковий працівник тов. Юхно ставили під сумнів ефективність літніх посівів люцерни, запропоновані академіком Т. Д. Лисенком. Зав. лабораторією Соколов в своїй роботі на гібридизації кукурудзи відступив від мічурінських методів, працюючи, головним чином з ідухтованими лініями» [20, с. 2].

Варто зазначити, що вчені, наукова та викладацька діяльність яких стала об'єктом нищівної критики прибічників «мічуринської агробіології», намагалися з гідністю тримати удар огульної критики, аргументуючи свою позицію результатами власних наукових досліджень. Пануюча атмосфера страху та цькування примушувала багатьох вчених «визнавати» свої помилки, ламаючись під тиском поточних політичних обставин. Зокрема у своєму виступі професор Кальянов змушений був визнати, що неправильні висновки про ефективність літніх посівів люцерни були зроблені в довоєнний період, а пізніше він перейшов на позиції академіка Т. Д. Лисенка й мічуринської агробіології, яку презентував останній [20, с. 2]. Проте й така компромісна позиція публічного каяття була гостро розкритикована представниками офіційної науки. Академік П. А. Власюк у заключному виступі відзначив, що «... поведінка Кальянова, Салтиковського і деяких інших наукових працівників говорять про те, що ми матимемо ще велику роботу, щоб повністю й до кінця викоринити залишки вейманістсько-морагівського антинаукового мотлоху в наших наукових і навчальних закладах» [20, с. 2].

Нові політичні реалії зумовили у вищих навчальних закладах початок тотальної ревізії навчальних планів, програм, наукової тематики досліджень, які повинні були коригуватися з результатами серпневої сесії 1948 р. ВАСХНІЛ. Зміст лекцій викладачів та їх роботи зі студентським загалом на семінарських заняттях повинні були віддзеркалювати боротьбу за передову мічуринську агробіологію. В контексті реалізації поточних завдань кожен навчальний підрозділ ДСГІ взяв на себе колективне зобов'язання посилити серед студентського загалу роботу за пропаганду вчення Мічурина-Лисенко [37, арк. 39].

Ідеологічну боротьбу з залишками «реакційного вчення Менделя-Моргана» на зоотехнічному факультетів активно проводив декан факультету

К. В. Калініченко, за ініціативи якого був повністю оновлений зміст лекційних курсів базових дисциплін, включені до них положення, що пропагували теоретичні догмати агробіології Мічуріна-Лисенка. Очільником зооветеринарного факультету була звернута увага на недопустимість викладу тих наукових положень, які відображали постулати «формальної генетики».

Адміністрація факультету організувала системне відвідування лекцій та практичних занять викладачів, академічні курси яких, через зміну теоретичного базису та політичну кон'юнктуру, зазнали кардинальних трансформацій відповідно до декларованих принципів та підходів «передової» мічурінської агробіології. Кожна відкрита лекція стенографувалася й детально обговорювалася на засіданні кафедри і вченій раді факультету. Під час обговорення зверталась увага на теоретичні хиби та викривлення положень мічурінської агробіології. Під вогонь нищівної критики керівництва факультету попав доцент М. О. Селех, зміст відкритої лекції якого з розведення сільськогосподарських тварин не відповідав теоретичним засадам біологічної науки, які проголошувала доктрина Т. Лисенко [26, арк. 82].

Наприклад, на агрономічному факультеті головним об'єктом критики стали лекції професора Салтиковського, що були визнані не задовільними й такими, що суперечили офіційній доктрині мічурінської агробіології [27, арк. 63]. Лекція Салтиковського з селекції та насінництва була застенографована. Виявлені в викладанні курсу різноманітні теоретичні «хиби», «відхилення» та «перекручення» стали предметом докладного розгляду на методологічних нарадах факультету та вчених радах, де вони отримали негативну оцінку з боку адміністрації факультетів, професорсько-викладацького складу.

Відкриті лекції були проведені професором І. Н. Шевельовим з фізіології рослин, доцентами Аптекарь з ботаніки, Рудим з лісоводства, Саприкіною з овочівництва, Клоковим з ентомології [27, арк. 63].

Підаючи тотальній перевірці значну частину академічного курсу місцева адміністрації не тільки перестраховувалась у політичному плані, але і здійснювала комплексну ревізію викладання теоретичного доробку тогочасної біології та генетики. Партійне керівництво здійснило свій вибір на користь прикладного емпіризму, сутність якого полягала в тому, що саме практична діяльність та конкретний досвід стали підґрунтям для створення теоретичного базису біологічних наук. Зрозуміло, що абсолютизація вагомості та значущості емпіризму як одного з напрямів пізнавальної діяльності науки, в негативний спосіб відбилася на загальному рівні розробки теоретичних засновків наукового знання, зумовивши суттєве відставання радянської науки в галузі біології та генетики на десятиліття вперед.

Тим часом у ДСГП проведено серію партійних зборів, на яких були розкритиковані ті представники професорсько-викладацького складу, які викладали біологічні та сільськогосподарські дисципліни, пов'язані з генетикою. «Парторганізації піддали різкій критиці викладання біологічних та сільськогосподарських дисциплін, викрили серйозні помилки у викладанні курсу племінної справи доцентом Х. Класеном, курсу селекції та насінництва професором М. Салтиковським, генетики розведення сільськогосподарських тварин доцентом М. Селехом. Зазначені наукові працівники допускали еkleктизм у викладанні курсів, протягували реакційне псевдовчення представників формальної генетики (вейсманізм, морганізм, менделізм), явно недостатньо викладали матеріалістичне вчення передової агробіологічної науки Тімірязєва, Мічуріна, Вільямса, Лисенка...» [42, с. 71].

За результатами ретельної перевірки на підставі наказу Міністерства вищої освіти з бібліотеки інституту була вилучена література тих вчених, які безпідставно звинувачувалися владою в популяризації вейсмано-морганізму-менделізму. Незабаром Х. Классен був звільнений з інституту, а М. Салтиковського відсторонили від навчальної роботи [42, с. 72].

На місцях ідея посилення зв'язку з виробництвом вилилась у кампанію організації дорадницької допомоги сільськогосподарському виробництву. Зокрема, на зоотехнічному факультеті Дніпропетровського сільськогосподарського інституту в 1948-1949 рр. з 19 представників професорсько-викладацького складу була сформована спеціальна бригада науковців, за якою було закріплено 14 колгоспів у різних районах Дніпропетровської області [26, арк. 83]. Члени бригади надавали консультативну допомогу сільськогосподарським підприємствам в організації різноманітних агроветзооходів. На бригади вчених покладалося завдання з пропаганди мічуринської агробіології, читання публічних лекцій в колгоспах та радгоспах, районах, у навчальних закладах середньої освіти, нарадах вчителів. Публічні лекції з мічуринської агробіології читали на виробництві доценти Алєєв, Свєчін, Калініченко, Вовк [26, арк. 83].

Лисенківщина зумовила значне посилення ідеологічної роботи з боку партійних органів серед студентської молоді. Зокрема, місцеві агітатори та пропагандисти значно активізували свою громадську роботу в академічних групах та гуртожитках. Щосереді на зоотехнічному факультеті викладачами факультету проводилася політінформація, де значне місце посідали повідомлення про здобутки передовиків сільськогосподарського виробництва та радянської агробіології. Одночасно адміністрацією інституту були вжиті заходи, спрямовані на розвиток студентської науково-дослідної роботи. На базі вишу створено 7 студентських гуртків, в роботі яких були задіяно понад 100

студентів стаціонару всіх курсів [26, арк. 84]. У студентських гуртках проводилися різноманітні наукові дослідження, докладно обговорювалися актуальні проблеми розвитку селекційної та племінної справи в контексті вирішення практичних проблем сільськогосподарського виробництва.

Варто відзначити, що просвітницька та дослідницька діяльність гуртків сприяла формуванню у студентів сталого інтересу до практичних проблем сільськогосподарського виробництва, формувала у них базові навички з організації самостійних наукових досліджень, ознайомлювала з сучасною методологією наукової евристики, що в кінцевому підсумку мало позитивні результати.

Посилення контролю над науково-педагогічною діяльністю професорсько-викладацького складу було прикметною ознакою часу, яка визначала вектор розвитку наукових досліджень у різних осередках вищої освіти Придніпров'я.

У Дніпропетровському державному університеті (нині Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара) вчені-біологи змушені були адаптувати свої наукові дослідження відповідно до вимог часу та практичних завдань, визначених партійним керівництвом. Зокрема, науковці сфокусували увагу на вирішенні проблем створення степових лісосмуг, лісів у степовому регіоні, акліматизації нових порід річних риб, що знищували личинки малярійного комара, організації в міському просторі висадження декоративних рослин [7, с. 2].

З аналогічними проблемами зіштовхнулися і представники Дніпропетровського медичного інституту (нині Дніпровський державний медичний університет), яким довелося у стислі терміни переглянути навчальні плани й тематику наукових досліджень, яка повинна була корегуватися з настановами «передової» мічуринської агробіології, що посіла монопольні

позиції в тогочасних біологічних та медичних науках, що призвело до згортання профільних досліджень з генетики та поступового згасання діяльності регіональних наукових шкіл.

У 1949 р. партійними органами м. Дніпропетровська була проведена масштабна перевірка виконання партійних доручень кандидатами в члени КПРС та членами КПРС, що працювали в різних освітніх установах, включаючи й ДСГІ. За її результатами окремим кандидатам у члени КПРС було відмовлено в прийомі до лав партії, що стало серйозною перешкодою для їхнього подальшого зростання кар'єрними сходами. Зокрема, Жовтневим райкомом партії м. Дніпропетровська (нині м. Дніпро) ухвалено рішення виключити з рядів кандидатів у члени КПРС старшого викладача кафедри ветеринарії та фізіології зоотехнічного факультету ДСГІ В. Т. Горянова, оскільки той не виконав партійних доручень, пов'язаних з проведення наукових досліджень [25, арк. 12].

Представники партійної організації ДСГІ ініціювали на загальноміському рівні організацію низки заходів, спрямованих на проведення публічної дискусії щодо тематичного наповнення курсів біології та методики її викладання у вищих та середніх закладах освіти Дніпропетровської області. У громадському обговоренні взяли участь представники професорсько-викладацького складу Дніпропетровського сільськогосподарського інституту, Дніпропетровського державного університету. За підсумками публічної дискусії навколо актуальних проблем викладання біології було ухвалено рішення щодо перегляду навчальних програм і викриття «реакційних ідеалістичних теорій вейсманістів-морганівстів», що знайшли відображення в лекція деяких викладачів».

Не чекаючи на зміну програм та змісту навчальних дисциплін директор інституту О. Лисенко доручив доценту Алєєву викладання курсу дарвінізму на агрономічному та зоотехнічному факультетах ДСГІ, який базувався на

теоретичних положеннях передової радянської «мічурінсько-лисенківської агробіології». Паралельно доцент О. М. Алеєв був призначений на посаду позаштатного лектора Дніпропетровського обкому КП(б)У, систематично виступав з доповідями на актуальні теми мічурінсько-лисенківської агробіології перед представниками партійно-господарського активу Дніпропетровської області.

Варто відзначити, що масштабні кадрові ротації науковців, кардинальна зміна навчальних планів та програм значно послабили процес дезорганізації навчальної та науково-дослідної роботи кафедр, які змушені були в авральному порядку реорганізувати свою діяльність, що позначилося на якості викладання і результативності наукової діяльності навчальних підрозділів.

У квітні 1949 р. студенти першого курсу ДСПІ створили першу мічурінську ланку з вирощування кукурудзи, до якої увійшло 11 осіб. Студенти взяли на себе зобов'язання зібрати з ділянки площею 10 га по 60 центнерів кукурудзи з гектара. Молоді практики доглядали за станом посівів, здійснювали штучне опилення кукурудзи; провели повний комплекс агротехнічних робіт з підготовки ґрунту для сівби кукурудзи; заклали лісопольовий розсадник площею в 2 га, розчистили 3 га полезахисних смуг, провели підготовчі роботи для гніздового посіву лісосмуг за методом академіка Т. Лисенка на площі в 5 га [5, с. 4].

Навесні 1949 р. у вузі було створено вже 12 комплексних бригад викладачів, які були закріплені за окремими сільськогосподарськими підприємствами Васильківського, Синельниківського та Дніпропетровського районів Дніпропетровської області. Науковці допомагали підприємствам складати таблиці травопільних змін, облаштовувати хати-лабораторії, проводили лекції з актуальних питань підвищення продуктивності тваринництва та рослинництва. У 1949 р. співробітниками інституту прочитано

130 доповідей на актуальні теми сільськогосподарського виробництва, які прослухали понад 10000 колгоспників [47, с. 2].

Варто зазначити, що партійними керівництвом області на чолі з Л. І. Брежнєвим ставилося перед адміністрацією вузу завдання продовжити курс на зміцнення зв'язків науки з аграрним виробництвом. Особлива увага в даному аспекті була приділена вивченню та узагальненню практичного досвіду роботи кращої телятниці колгоспу ім. К. Маркса Новомосковського району Дніпропетровської області Тараненко з вирощування та зберігання молодняка [50, с. 4].

Попри досить плідну науково-дослідну, консультативну діяльність робота М. О. Селеха з боку дирекції інституту була визнана мало результативною: «...деякі з наших наукових працівників занадто повільно розв'язують ту або іншу наукову проблему. Зокрема, це стосується доцента М. Селеха, який ось уже протягом 2 років опрацьовує тему: «Поліпшення порід свиней шляхом міжпорідного схрещування», але й досі не добився певних результатів», – підсумував результати роботи науковця директор сільськогосподарського інституту доцент О. Лисенко у статті «Керуючись передовим мічурінським ученням», яка була опублікована в газеті «Зоря» [13, с. 3]. Щоправда, згадка про М. Селеха у статті директора була не випадковою: упродовж всієї ідеологічної кампанії, спрямованої проти менделістів-морганістів та представників «формальної генетики», саме М. Селех став однією з головних мішеней нищівної критики партійного керівництва та адміністрації як вчений, який стояв в опозиції щодо пануючого в біологічній науці «передового» вчення Мічуріна-Лисенко.

З відкритими лекціями на нарадах тваринників у районах Дніпропетровської області активно виступав завідуючий кафедрою тваринництва, кандидат сільськогосподарських наук К. Б. Свечін, який

наголошував на перемозі мічурінської агробіології над реакційним вченням Вейсмана-Менделя-Моргана, що пропагувало формальну генетику [47].

Як зазначалося вище, одним з магістральних завдань, що визначило партійне керівництво, було зміцнення зв'язків з виробництвом, орієнтація наукової діяльності дослідників на вирішення конкретних проблем сільського господарства Придніпровського регіону. Беручи до уваги даний аспект політичного замовлення влади, адміністрація агрономічного факультету створила необхідні умови для забезпечення зміцнення таких зв'язків. Зокрема, 9 представників професорсько-викладацького складу були закріплені за окремими районами Дніпропетровської області для надання систематичної консультативної допомоги [27, арк. 66]. З 16 науковців факультету була сформована виробнича бригада, закріплена над підшефними господарствами Васильківського району Дніпропетровської області [27, арк. 66]. Зрозуміло, що паралельно з наданням консультативної допомоги підшефним господарствам здійснювалася чергова ідеологічна кампанія, сенс якої полягав у популяризації положень мічурінської агробіології. Для реалізації цієї мети були мобілізовані найкращі науково-педагогічні кадри агрономічного факультету: професор Д. Г. Кальянов, доценти Шейкін, Рудой, аспіранти Мерешко та Биков [27, арк. 66].

Висновки. Упродовж 1947-1949 рр. на Дніпропетровщині тривала організована в декілька етапів органами радянської влади боротьба за викорінення викладання й дослідження генетики в науково-дослідних та профільних установах вищої сільськогосподарської освіти. Кожний з етапів даного суспільно-політичного процесу характеризувався певними особливостями, детермінованими логікою сталінського партійного керівництва з огляду на вирішення практичних завдань повоєнної відбудови сільського господарства.

На першому етапі кампанії (січень – квітень 1947 р.) влада сфокусувала увагу на посиленні ідеологічної роботи та пропаганді мічуринської агробіології в суспільному та науковому просторі Придніпровського регіону, спрямувавши вістря критики проти здобутків і теоретичних настанов вейсманізму-морганізму, що створювало передумови для подальшого розгортання цькування й переслідування вчених-генетиків, занепаду фундаментальних досліджень у даній царині.

На другому етапі (червень 1947 – липень 1948 рр.) партійні органи радянської влади провели низку кадрових ротацій в навчальних закладах та науково-дослідних установах, призначивши на керівні посади своїх висуванців, які на місцях виконували контрольні та наглядові функції виконавців політичного курсу.

Третій етап боротьби з «формальною генетикою» пов'язаний з серпневою сесією ВАСХНІЛ 1948 р., ухвалені рішення якої зумовили тотальний розгром провідних науково-дослідних установ СРСР, де вивчалися проблеми генетики, піддавши гострій критиці наукові погляди та діяльність провідних вчених, які їх очолювали.

На четвертому етапі (вересень – жовтень 1948 р.) кампанія набула масштабного поширення територією України, включаючи й Дніпропетровщину, зумовивши нищівну руйнацію наукових та освітніх осередків, де досліджувались актуальні питання племінної справи, селекції, насінництва, загальної біології, що призвело до масових кадрових чисток професорсько-викладацького складу, початку переформатування всієї системи науково-дослідницької роботи в сільськогосподарській освіті та дослідній справі регіону. Значна частина провідних вчених області, потрапивши в жорна партійної кампанії, змушена була під тиском політичних обставин залишити викладацьку та науково-дослідницьку діяльність, зосередившись на вивченні

поточних проблем організації сільськогосподарського виробництва, означених партійним керівництвом.

П'ятий етап кампанії (листопад 1948 – жовтень 1949 рр.) характеризувався кардинальним переформатуванням науково-дослідницької роботи та освітнього процесу в контексті доктринальних настанов мічуринської агробіології, її теоретичних засад і практики організації сільськогосподарського виробництва.

Лисенківщина завдала потужного удару по системі академічної підготовки фахівців-аграріїв, дослідній справі, що зумовило подальшу деградацію окремих наукових напрямків та шкіл, зосереджених на вивченні проблем племінної справи, розведення сільськогосподарських тварин, селекції та насінництві. Абсолютизація теоретиками мічуринської агробіології ролі та місця емпіризму в царині біології зумовила вульгарну профанацію наукових досліджень, інституалізацію в освітньому просторі жорсткої екстерналістської моделі організації дослідницької сільськогосподарської науки, що підлаштовувалась під політичні вимоги та завдання партійного керівництва, створюючи умови для подальшого відставання в царині дослідження проблемного поля розведення свійських тварин, селекції рослин тощо.

Список використаних джерел та літератури

1. Бельгард О. Поліпшити викладання біологічних наук в середній школі. *Зоря*. 1948. 19 вересня. № 187. С. 3.
2. Берестень Ю. Християн Іванович Класен (1891–1973) – стандартизатор української (німецької) червоної степової породи великої рогатої худоби. *Історія науки і біографістика*. 2019. № 3. С. 124–147.
3. Брежнев Л. Не заспокоюватися на досягнутому! *Зоря*. 1948. 19 серпня. № 165. С. 2.
4. Вище прапор передової мічуринської біологічної науки! *Зоря*. 1948. 13 серпня. № 160. С. 1.
5. Демиденко П. Шляхами науки. *Зоря*. 1949. 9 квітня. № 70. С. 4.
6. Доповідь голови Ради міністрів УРСР тов. М. С. Хрущова на пленумі ЦК КП(б) У 10 березня 1947 року про заходи по виконанню постанови

Пленуму Ці ВКП(б) «Про заходи піднесення сільського господарства в післявоєнний період. *Зоря*. 1947. 26 березня. № 62. С. 1–4.

7. Досягнення радянської науки на службу народному господарству. На засіданні вченої ради Дніпропетровського держуніверситету. *Зоря*. 1948. 25 вересня. № 191. С. 2.

8. Історія України: Хрестоматія / Упорядник В. М. Литвин. Київ: Наук. думка, 2013. 1054 с.

9. Кальянов Д. Радянська сільськогосподарська наука в новій сталінській п'ятирічці. *Зоря*. 1947. 17 травня. № 96. С. 3.

10. Кунах В. А. Розвиток генетики в Національній академії наук України (до 90-річчя від часу заснування НАН України). *Вісник українського товариства генетиків та селекціонерів*. 2008. Том. 6, № 1. С. 3–43.

11. Лановенко О. Г. Генетика. Закономірності та механізми спадковості: підручник у 2 частинах. Ч. 1. Херсон: Вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2019. 312 с.

12. Левицький Є. Л. Гершензон С. М. *Біотехнологія*. 2009. Т. 2, № 1. С. 124–131.

13. Лисенко О. Керуючись передовим мічуринським вченням. *Зоря*. 1949. 10 травня. № 91. С. 3.

14. Мацегора М. Про роботу кафедри марксизму лєнінізму сільськогосподарського інституту. *Зоря*. 1947. № 95. С. 2.

15. Моргун В. В., Коць С. Я. Внесок науковців Інституту фізіології рослин і генетики НАН України в розвиток біологічної науки та економіки України. *Фізіологія рослин і генетика*. 2021. Т. 53. № 2. С. 95–111.

16. На республіканській нараді наукових працівників та практиків-мічуринців. *Зоря*. 1948. 4 вересня. № 176. С. 2.

17. Новак Я. Бути прапороносцями передової радянської науки. На партійних зборах в Українському науково-дослідному інституті зернового господарства. *Зоря*. 1948. 25 вересня. № 191. С. 2.

18. Норченко В. Історія розвитку генетики як науки. *Наука. Освіта. Молодь*. 2022. Ч. 2. С. 67–69.

19. Обласна мічуринська виставка. *Зоря*. 1948. 24 серпня. № 168. С. 2.

20. Обласна нарада працівників сільськогосподарських та медичних наук за участю практиків мічуринців. *Зоря*. 1948. 15 жовтня. № 205. С. 2.

21. Обласна нарада працівників сільськогосподарських та медичних наук за участю практиків-мічуринців. *Зоря*. 1948. 12 жовтня. № 203. С. 1.

22. Ольшанський М. О. Про підсумки роботи IV сесії Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В. Леніна і про завдання дальшого розвитку мічуринської агробіології на Україні. *Зоря*. 1948. 7 вересня. № 178. С. 3–4.

23. Особова справа Безвершого К. Т. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 22 арк.
24. Особова справа Вовка М. К. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 260 арк.
25. Особова справа Горянова В. Т. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 42 арк.
26. Особова справа Калініченко К. В. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 86 арк.
27. Особова справа Кальянова Д. Г. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 112 арк.
28. Особова справа Класена (Классена) Х. І. (1935–1948). *Архів Дніпровського державного аграрно-економічного університету*. 79 арк.
29. Особова справа Клокова Е. В. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 89 арк.
30. Особова справа Колісніченко О. Г. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 20 арк.
31. Особова справа Кукоби Н. П. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 35 арк.
32. Особова справа Лаушкіної К. П. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 11 арк.
33. Особова справа Свечіна К. Б. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 85 арк.
34. Особова справа Сотського. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 26 арк.
35. Особова справа Худяка Г. З. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 17 арк.
36. Особова справа Цибакіної Л. П. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 30 арк.
37. Особова справа Шевельова І. Н. *Архів Дніпровського аграрно-економічного університету*. 79 арк.
38. Перемога радянського творчого дарвінізму. *Зоря*. 1948. 29 серпня. № 172. С. 2.
39. Пішак В., Бажора Ю. Сумні віхи вітчизняної генетичної науки. *Інтегративна антропология*. 2015. № 2 (26). С. 35–38.
40. Поширене засідання Президії академії наук Української СРСР. Обговорення підсумків сесії Всесоюзної Академії Сільськогосподарських наук імені В. І. Леніна. *Зоря*. 1948. 10 жовтня. № 202. С. 1.
41. Пропаганда мічуринської науки. *Зоря*. 1948. 14 вересня. № 183. С. 3.
42. Реабілітовані історією. Дніпропетровська область. Книга перша. Дніпропетровськ, 2009. С. 71.

43. Резолюція республіканської наради працівників біологічних, сільськогосподарських, медичних наук і практиків мічуринців Української РСР. *Зоря*. 1948. 11 вересня. № 181. С. 1.
44. Республіканська нарада з питань партійної пропаганди. *Зоря*. 1948. 4 вересня. № 176. С. 2.
45. Республіканська нарада керівних працівників вузів УРСР. *Зоря*. 1948. 13 серпня. № 160. С. 1.
46. Романець О. В. Становлення медичної генетики в Україні в 30-ті роках ХХ століття. *Наука та наукознавство*. 2008. № 3. С. 90–106.
47. Свечин К. В. Поліпшення племінної справи тваринницьких фермах. *Зоря*. 1949. 24 червня. № 123. С. 2.
48. Семінари для викладачів біологічних наук. *Зоря*. 1948. 14 вересня. № 183. С. 3.
49. Сидорович М. М., Сидорович Є. С. Основні концепції і теорії біології: історія становлення та розвитку: навчальний посібник для студентів біологічних педагогічних спеціальностей. 2-е вид., допов. і виправ. Херсон: ФОП Вишемирський В. С., 2020. 206 с.
50. Тараненко О. Мій досвід вирощування телят. *Зоря*. 1949. 28 серпня. № 126. С. 4.
51. Тваринництво йде в гору! *Зоря*. 1948. 17 серпня. № 163. С. 2.
52. Торяник В. М. Творчі портрети українських науковців в історичному поступі генетики у ХХ-му столітті (до 200-ї річниці до нього народження Грегора Йогана Менделя). *В кн.: Scientific and educational dimensions of natural sciences: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. pp. 680–746.

References

1. Belhard, O. (1948, September 19). Polipshyty vykladannia biolohichnykh nauk v serednii shkoli [Improving the teaching of biological sciences in secondary schools]. *Zorya*, 187, 3 [In Ukrainian].
2. Beresten, Yu. (2019). Khrystyian Ivanovych Klasen (1891–1973) – standartyzator ukrainskoi (nimetskoi) chervonoï stepovoï porody velykoi rohatoi khudoby [Khrystyian Ivanovich Klasen (1891–1973) – standardizer of the Ukrainian (German) red steppe breed of cattle]. *Istoriia nauky i biohrafistyka*, 3, 124-147 [In Ukrainian].
3. Brezhnev, L. (1948, August 19). Ne zaspokoiuvatysia na dosiahnutomu! [Don't rest on your laurels!]. *Zorya*, 165, 2 [In Ukrainian].
4. (1948, August 13). Vyshche prapor peredovoï michurynskoi biolohichnoi nauky! [Above is the banner of advanced Michurin biological science!]. *Zorya*, 160, 1 [In Ukrainian].
5. Demydenko, P. (1949, April 9). Shliakhamy nauky [By the Ways of Science]. *Zorya*, 70, 4 [In Ukrainian].

6. (1947, March 26). Dopovid holovy Rady ministriv URSS tov. M.S. Khrushchova na plenumi TsK KP(b) U 10 bereznia 1947 roku pro zakhody po vykonanni postanovy Plenumu Tsi VKP(b) «Pro zakhody pidnesennia silskoho hospodarstva v pisliavoennyi period [Report of the Chairman of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR, Comrade M.S. Khrushchev, at the Plenum of the Central Committee of the CPSU (b) on March 10, 1947, on measures to implement the resolution of the Plenum of the CPSU (b) «On measures to improve agriculture in the post-war period]. *Zorya*, 62, 1-4 [In Ukrainian].

7. (1948, September 25). Dosiahnennia radianskoi nauky na sluzhbu narodnomu hospodarstvu. Na zasidanni vchenoi rady Dnipropetrovskoho derzhuniversitytetu [Achievements of Soviet science in the service of the national economy. At a meeting of the Academic Council of Dnipropetrovsk State University]. *Zorya*, 191, 2 [In Ukrainian].

8. Lytvyn, V. M. (Ed.). (2013). *Istoriia Ukrainy: Khrestomatiia* [History of Ukraine: Reader]. Kyiv [In Ukrainian].

9. Kalianov, D. (1947, May 17). Radianska silskohospodarska nauka v novii stalinskii piatyrichsi [Soviet agricultural science in the new Stalinist five-year plan]. *Zorya*, 96, 3 [In Ukrainian].

10. Kunakh, V. A. (2008). Rozvytok henetyky v natsionalnii akademii nauk Ukrainy (lo 90-richchia vid chasu zasnuvannia NAN Ukrainy) [Development of genetics in the National Academy of Sciences of Ukraine (on the 90th anniversary of the founding of the NAS of Ukraine)]. *Visnyk ukrainskoho tovarystva henetykiv ta selektsioneriv*, Vol. 6, no. 1, pp. 3-43 [In Ukrainian].

11. Lanovenko, O. H. (2019). *Henetyka. Zakonomirnosti ta mekhanizmy spadkovosti: pidruchnyk u 2 chastynakh* [Genetics. Patterns and mechanisms of heredity: a textbook in 2 parts]. Part. 1. Kherson [In Ukrainian].

12. Levytskyi, Ye. L. (2009). Hershenson S. M. [Gershenson S.M.]. *Biotekhnolohiia*. Vol. 2, no. 1, pp. 124-131 [In Ukrainian].

13. Lysenko, O. (1949, May 10). Keruiuchys peredovym michurynskym vchennia [Guided by the advanced Michurin doctrine]. *Zorya*, 91, 3 [In Ukrainian].

14. Matsehora, M. (1947). Pro robotu kafedry marksyzmu leninizmu silskohospodarskoho instytutu [On the work of the Department of Marxism-Leninism of the Agricultural Institute]. *Zorya*, 95, 3 [In Ukrainian].

15. Morhun, V. V., Kots, S. I. (2021). Vnesok naukovtsiv Instytutu fiziolohii roslyn i henetyky NAN Ukrainy v rozvytok biolohichnoi nauky ta ekonomiky Ukrainy [Contribution of scientists of the Institute of Plant Physiology and Genetics of the NAS of Ukraine to the development of biological science and economy of Ukraine]. *Fiziolohiia roslyn i henetyka*, Vol. 53, no. 2, 95-111 [In Ukrainian].

16. (1948, September 4). Na respublikanskii naradi naukovykh pratsivnykiv ta praktykiv-michuryntsiv [At the Republican Conference of Scientists and Practitioners from Michurinsk]. *Zorya*, 176, 2 [In Ukrainian].

17. Novak, Ya. (1948, September 25). Buty praporonostsiamy peredovoi radianskoi nauky. Na partiinykh zborakh v Ukrainському naukovo-doslidnomu instytuti zernovoho hospodarstva [To be the standard-bearers of advanced Soviet science. At a party meeting at the Ukrainian Research Institute of Grain Economy]. *Zorya*, 191, 2 [In Ukrainian].

18. Norchenko, V. (2022). Istoriia rozvytku henetyky yak nauky [History of the development of genetics as a science.]. *Nauka. Osvita. Molod.*, Part. 2, pp. 67-69 [In Ukrainian].

19. (1948, August 24). Oblasna michurynska vystavka [Regional Michurinsk Exhibition]. *Zorya*, 168, 2 [In Ukrainian].

20. (1948, October 15). Oblasna narada pratsivnykiv silskohospodarskykh ta medychnykh nauk za uchastiu praktykiv michuryntsiv [Regional meeting of agricultural and medical scientists with the participation of Michurinsk practitioners]. *Zorya*, 205, 2 [In Ukrainian].

21. (1948, October 12). Oblasna narada pratsivnykiv silskohospodarskykh ta medychnykh nauk za uchastiu praktykiv-michuryntsiv [Regional meeting of agricultural and medical scientists with the participation of Michurinsk practitioners]. *Zorya*, 203, 1 [In Ukrainian].

22. Olshanskyi, M. O. (1948, September 7). Pro pidsumky roboty IV sesii Vsesoiuznoi akademii silskohospodarskykh nauk im. V.Lenina i pro zavdannia dalshoho rozvytku michurynskoi ahrobiolohii na Ukraini [On the results of the work of the IV session of the All-Union Academy of Agricultural Sciences named after V. Lenin and on the tasks of further development of Michurin agrobiology in Ukraine]. *Zorya*, 178, 3 [In Ukrainian].

23. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Bezverkhy K. T. [In Russian].

24. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Vovk M. K. [In Russian].

25. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Goryanov V.T. [In Russian].

26. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Kalinichenko K. V. [In Russian].

27. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Kalyanov D. G. [In Russian].

28. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Klassen (Klassen) H. I. (1935–1948). [In Russian].

29. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Klokov E. V. [In Russian].

30. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Kolisnichenko O. G. [In Russian].

31. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Kukoba N. P. [In Russian].
32. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Laushkina K. P. [In Russian].
33. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Svechin K. B. [In Russian].
34. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Sotsky's. [In Russian].
35. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Khudiak G. Z. [In Russian].
36. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Tsybakina L. P. [In Russian].
37. Archive of the Dnipro Agrarian and Economic University. Personal file of Shevelev I. N. [In Russian].
38. (1948, August 29). Peremoha radianskoho tvorchoho darvinizmu [The Victory of Soviet Creative Darwinism]. *Zorya*, 172, 2 [In Russian].
39. Pishak, V., Bazhora, Yu. (2015). Sumni vikhy vitchyznianoï henetychnoi nauky [Sad milestones of domestic genetic science]. *Intehratyvna antropolohiia*, 2 (26), 35-38 [In Ukrainian].
40. (1948, October 10). Poshyrene zasidannia Prezydii akademii nauk Ukrainiskoi SRSR. Obhovorennia pidsumkiv sesii Vsesoiuznoi Akademii Silskohospodarskykh nauk imeni V. I. Lenina [Extended meeting of the Presidium of the Academy of Sciences of the Ukrainian USSR. Discussion of the results of the session of the All-Union Academy of Agricultural Sciences named after V. I. Lenin]. *Zorya*, 202, 1 [In Ukrainian].
41. (1948, September 14). Propahanda michurynskoi nauky [Propaganda of Michurin's science]. *Zorya*, 183, 3 [In Ukrainian].
42. (2009). Reabilitovani istoriieiu. Dnipropetrovska oblast. Knyha persha. [Rehabilitated by history. Dnipropetrovsk region. Book one]. Dnipropetrovsk [In Ukrainian].
43. (1948, September 11). Rezoliutsiia respublikanskoi narady pratsivnykiv biolohichnykh, silskohospodarskykh, medychnykh nauk i praktykiv michuryntsiv Ukrainiskoi RSR [Resolution of the Republican Conference of Workers in Biological, Agricultural, and Medical Sciences and Practitioners of Michurinsk of the Ukrainian SSR]. *Zorya*, 181, 1 [In Ukrainian].
44. (1948, September 4). Respublikanska narada z pytan partiinoi propahandy [Republican meeting on party propaganda]. *Zorya*, 176, 2 [In Ukrainian].
45. (1948, August 13). Respublikanska narada kerivnykh pratsivnykiv vuziv URSS [Republican meeting of senior officials of higher education institutions of the Ukrainian SSR.]. *Zorya*, 160, 1 [In Ukrainian].

46. Romanets, O. V. (2008). Stanovlennia medychnoi henetyky v Ukraini v 30-ti rokakh XX stolittia [The formation of medical genetics in Ukraine in the 1930s.]. *Nauka ta naukoznavstvo*, 3, 90-106 [In Ukrainian].

47. Sviechyn, K. V. (1949, June 24). Polipshennia plemynnoi spravy tvarynnytskykh fermakh [Improvement of breeding on livestock farms]. *Zorya*, 123, 2 [In Ukrainian].

48. (1948, September 14). Seminary dlia vykladachiv biolohichnykh nauk [Seminars for teachers of biological sciences]. *Zorya*, 183, 3 [In Ukrainian].

49. Sydorovych, M. M., Sydorovych, Ye. S. (2020). Osnovni kontseptsii i teorii biolohii: istoriia stanovlennia ta rozvytku: navchalnyi posibnyk dlia studentiv biolohichnykh pedahohichnykh spetsialnostei [Basic concepts and theories of biology: history of formation and development: a textbook for students of biological pedagogical specialties]. Kherson [In Ukrainian].

50. Taranenko, O. (1949, August 28). Mii dosvid vyroshchuvannia teliat [My experience of raising calves]. *Zorya*, 126, 4 [In Ukrainian].

51. (1948, August 17). Tvarynnytstvo yde v horu! [Livestock farming is on the rise!]. *Zorya*, 163, 2 [In Ukrainian].

52. Torianyuk, V. M. (2023). Tvorchy portrety ukrainskykh naukovtsiv v istorychnomu postupi henetyky u XX-mu stolittia (do 200-yi richnytsi zo nia narodzhennia Hrehora Yohana Mendelia) [Creative portraits of Ukrainian scientists in the historical progress of genetics in the 20th century (to the 200th anniversary of the birth of Gregor Johann Mendel)]. *In: Scientific and educational dimensions of natural sciences: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», pp. 680–746 [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 27.01.2026 р.

Стаття прийнята до друку: 09.02.2026 р.

Стаття оприлюднена: 20.03.2026 р.